

ФОРМУВАННЯ ВМІННЯ ВИБОРУ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ЯК ФАКТОР ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті розглянуто питання професійної підготовки майбутніх учителів музики в контексті змісту конструктивної діяльності. Визначено основні методи музичного навчання, критерії та етапи їх реалізації в умовах методико-практичної підготовки студентів ВНЗ. Надано практичні та тестові завдання для студентів. Розроблено дидактичну карту конструктивної діяльності для вчителів музичного мистецтва з урахуванням формування вміння вибору методів навчання.

Ключові слова: метод навчання, вибір методів навчання, конструктивна діяльність, учитель музичного мистецтва.

Одним із пріоритетних напрямів розвитку українського суспільства, зокрема системи вищої професійної освіти, стає входження України до європейського освітнього простору. Це орієнтує освітній процес на розкриття творчого потенціалу майбутнього вчителя, зумовлює поетапність підготовки майбутніх фахівців відповідно до міжнародних освітніх стандартів та детермінує необхідність удосконалення діяльності вищих педагогічних навчальних закладів щодо підготовки майбутніх учителів.

Виконання окреслених завдань ставить особливі вимоги до організації процесу фахової підготовки майбутніх учителів музики, орієнтує його на формування у студентів уміння вибору методів навчання.

Актуальність дослідження визначено існуючою суперечністю між вимогами до професійної підготовки вчителів музичного мистецтва та наявністю у них сформованих умінь вибору методів для ефективної реалізації процесу музичного навчання в ЗОШ.

Теоретичний і методичний зміст цієї проблеми досліджено в загальнопедагогічному аспекті (Ю. Бабанський, Н. Білокур, П. Гусак, І. Колесникова, Н. Кузьміна, І. Лернер, О. Мороз, М. Скаткін, В. Сластьонін, А. Хуторський, О. Щербаков та інші).

І. Колесникова охарактеризувала взаємозв'язок питання вибору методів навчання з проблемою формування професійно-педагогічних умінь майбутнього вчителя та його конструктивною діяльністю [3, с. 15]. Авторка зазначає, що обґрунтування компонентів педагогічної діяльності, сутність професійно-педагогічних умінь, визначених у працях О. Абдулліна, І. Піскунова, Р. Скульського, В. Сластьоніна, Л. Спіріна та інших, слід досліджувати відповідно до конструктивної діяльності вчителя з акцентом на формування вміння вибору методів навчання. Цей напрям професійної діяльності вчителя висвітлений Т. Борисенко, Н. Кузьміною, А. Кузьмінським та іншими, у контексті міжпредметних зв'язків навчальних дисциплін – О. Моревим. Напрями професійної підготовки вчителя музичного мистецтва розкрито Л. Арчажниковою, Т. Рейзенкінд, О. Ростовським, О. Рудницькою, Л. Савенковою, О. Щолоковою та ін.

Доцільно зауважити, що питання методів досліджено В. Андреевим, Ю. Бабанським, Т. Ільїним, М. Левіним, І. Лернером, В. Онішуком, М. Скаткіним, Ф. Хар-

ламовим, А. Хуторським та ін. Методи музичного виховання обґрунтовано представниками музичної педагогіки Е. Абдуліним, О. Апраксіною, Д. Кабалевським, Л. Масол, О. Олексюк, О. Отич, Г. Падалкою, Т. Смирновою, О. Ростовським, О. Рудницькою та ін. Питання вибору методів навчання в професійній діяльності вчителя музики порушено вперше.

Мета статті полягає у визначенні вміння вибору методів навчання; обґрунтуванні етапів його формування на предметах методико-практичного циклу у педагогічних університетах і критеріїв оцінювання в умовах професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

Традиційно в педагогіці вибір методів навчання визначається:

1. Закономірностями та принципами навчання.
2. Цілями та завданнями уроку.
3. Змістом і методами певної науки взагалі та конкретного предмета, теми.
4. Навчальними можливостями школярів.
5. Особливостями зовнішніх умов.

6. Можливостями самих учителів: їх попереднім досвідом, знаннями типових ситуацій процесу навчання, здатностями до застосування певних методів, засобів, умінням обрати оптимальний варіант, особистими якостями тощо.

І. Колеснікова під *вибором методу навчання* розуміє спеціально організовану діяльність, що складається з комплексу процедур, спрямовану на вибір оптимального методу навчання за його зовнішньою формою прояву з подальшим наповненням адекватними змісту виучуваного загальними та методичними прийомами, практичними діями та розумовими операціями, що в сукупності становлять цілісну педагогічну технологію, застосування якої гарантовано забезпечує засвоєння певної частини інформації кожним учнем, незалежно від рівня його навчальних можливостей [3, с. 55].

Автори акцентують увагу на зв'язку вміння вибору методів навчання з конструктивною діяльністю педагога. В. Мельничук розглядає її як модель, що включає: зміст, принципи, методи, способи реалізації та результат діяльності особистості. Автор наполягає на тому, що модель вибору методів позитивно впливає на методико-практичну систему формування конструктивних знань і вмінь особистості. О. Морев пропонує формувати зазначені вміння на рівні міжпредметних зв'язків навчальних дисциплін ВНЗ.

Аналіз наукових досліджень дає змогу дійти висновку, що базою для такої підготовки вчителя музики мають бути навчальні дисципліни методико-практичного циклу.

Цілком слушно Л. Арчажникова зміст уміння вибору методів музичного навчання розкриває з позиції створення конструкцій уроків музичного мистецтва: складання плану-конспекту, добору музичних творів, використання найбільш продуктивних методів навчання музики учнів під час викладання предмета "Музичне мистецтво" в сучасній школі.

Ефективним засобом для структурування професійних якостей учителя музичного мистецтва є розробка дидактичних карт [1, с. 18]. Наводимо фрагмент дидактичної карти (табл. 1), у якій на підставі змісту конструктивної діяльності виділено роль уміння вибору методів навчання як професійної якості майбутнього вчителя музичного мистецтва [1]. І. Колеснікова наголошує на необхідності поетапного формування вміння вибору методів навчання.

Таблиця 1

Дидактична карта змісту конструктивної діяльності майбутнього вчителя музики у процесі методико-практичної підготовки (фрагмент)

Група професійних умінь майбутнього вчителя музики	Зміст конструктивної діяльності майбутнього вчителя музики в контексті методичної підготовки
Конструктивні – пов’язані з формуванням тактичних завдань та плануванням діяльності вчителя музики, розробкою уроків музичного мистецтва на основі дидактичних творчих конструкцій, вирішенням методичних завдань за допомогою методів евристичного та творчого типу, вибором і конструюванням методів музичного навчання в умовах шкільної практики	<ol style="list-style-type: none"> 1. Формувати цілі та завдання музично-педагогічної діяльності. 2. Складати поурочні конструкції уроків музичного мистецтва на підставі дидактичних одиниць навчання. 3. Обирати методи й методичні прийоми, засоби для вирішення завдань евристичного та творчого типу в умовах практичної педагогічної діяльності. 4. Добирати оптимальну навчальну інформацію, створювати власні дидактичні матеріали для моделювання процесу музичного навчання на рівні міждисциплінарної інтеграції предметів методико-практичного циклу

Ми пропонуємо формування вміння вибору методів навчання для майбутніх учителів музики проводити відповідно до навчальних дисциплін методико-практичного циклу: “Вступу до спеціальності”, “Методики музичного виховання”, “Практикуму з музично-педагогічного репертуару”, “Педагогічної практики”, “Музичної педагогіки”, “Практикуму з музичної педагогіки” тощо.

Підготовчий етап сприяє усвідомленню студентами специфіки майбутньої навчально-професійної діяльності, її значущості, формуванню інтересу до процесу оволодіння дидактичними знаннями, вміннями та методами музичного навчання. Починати слід з I курсу і на цьому етапі закладати основи конструктивної діяльності майбутніх учителів музики, якостей особистості і ставлення її до професії (навчальна дисципліна “Вступ до спеціальності”).

Основна мета цього періоду полягає у формуванні початкових знань і умінь майбутньої професійної діяльності вчителя музики. Саме ця навчальна дисципліна надає студентам уявлення про складові процесу музичного навчання та роль вибору методів для його ефективної реалізації.

Базовий етап забезпечує формування наукової основи вмінь, що полягає в оволодінні студентами знаннями про сутність понять: метод навчання, структура методу навчання, вибір методу навчання. Оволодіння цих знань проходить у процесі практичних занять з навчальних дисциплін “Практикум з музичного репертуару”, “Методика музичного виховання”. До групи методів, визначених специфікою музичного мистецтва, відомі педагоги-музиканти зараховують: 1) метод спостереження за музикою; метод імпровізації (Б. Асаф’єв); 2) метод співпереживання (Н. Ветлугіна); 3) методи музичного узагальнення, забігання вперед і повернення до пройденного, роздуми про музику, емоційну драматургію (Д. Кабалевський, Е. Абдуллін); 4) метод музичної співбесіди (Л. Безбородова); 5) метод інтонаційно-стильового досягнення музики і моделювання художньо-творчого процесу в мистецтві (Е. Критська, Л. Школяр).

Упродовж навчання на II–III курсах студенти опановують ці методи і в умовах “Пропедевтичної практики” спостерігають за їх вибором на шкільних уроках.

Варіативний етап забезпечує доцільність формування вмінь вибору методів навчання на уроках музичного мистецтва, що надає їм предметного характеру. На IV курсі студенти беруть участь у проведенні активної педагогічної практики, під час якої формуються конструктивні знання, уміння, що завершують засвоєння навчальної дисципліни “Методика музичного виховання”, в контексті якої опановують стандартні та нестандартні методи музичного навчання учнів.

Прикладний етап забезпечує інтеграцію дидактичних та методичних знань і вмінь, апробування їх у безпосередній практичній діяльності, що формує в студентів уміння творчо застосовувати набуті під час попередніх періодів знання та вміння в умовах шкільної та вузівської системи навчання [3].

Кінцевим етапом неперервної методико-практичної підготовки є вивчення на V курсі навчальних дисциплін “Музична педагогіка”, “Практикум з музичної педагогіки”, що орієнтують студентів на усвідомлення переддипломної кваліфікаційної практики, яка завершується захистом дипломних робіт або комплексним кваліфікаційним екзаменом, під час яких демонструється вищий рівень сформованості конструктивної діяльності студентів, показником вищого рівня її опанування є наявність уміння вибору методів музичного навчання.

Таким чином, поетапність формування вміння вибору методів навчання в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва ми пов’язуємо з моделлю неперервної методико-практичної підготовки, що повинна включати: зміст, завдання, принципи, компоненти, критерії, види практик, організаційно-педагогічні умови, результат, спрямований на високий рівень конструктивної діяльності, чільне місце в якій займає зазначене вміння.

Розглянемо, яким чином уміння вибору методів музичного навчання реалізується в умовах аудиторних занять.

Експериментальна частина. А. Кузьмінський основою для визначення критеріїв вибору методів навчання вважає: а) генеральні завдання виховання особистості; б) мету й завдання навчання взагалі та конкретного етапу зокрема; в) закономірності, принципи навчання тощо. [4].

Аналіз літератури дає можливість виділити дві групи критеріїв для оцінювання вміння вибору методів музичного навчання.

До першої групи критеріїв для проведення аналізу формування вибору методів музичного виховання в умовах студентської аудиторії зараховуємо:

- 1) вимір рівня інформованості методами музичного виховання (за Т. Борисенко);
- 2) вимір рівня практичної навченості.

Базою для їх реалізації в професійній підготовці майбутніх учителів музики мають бути навчальні дисципліни “Методика музичного виховання”, “Практикум музично-педагогічного репертуару” тощо.

Друга група критеріїв характеризує рівень обізнаності щодо методів музичного навчання учнів ЗОШ на уроках музичного мистецтва в процесі проходження студентами педагогічної практики (табл. 2):

- 3) емоційний відгук школярів на музику (використання методів музичного виховання для сприймання музичних творів на уроках);
- 4) діяльнісний (опанування учнями змісту навчальної програми з музичного мистецтва на основі тематичного принципу її побудови).

У табл. 2 відповідно до зазначених критеріїв розкрито конструктивну діяльність студентів музичних фахів з позиції виділення вміння вибору методів навчання як ключового.

Таблиця 2

Вибір методів музичного навчання в педагогічних університетах

Аналіз формування вибору методів музичного навчання				
Критерії	Компоненти змісту музичної освіти			
Вимір рівня інформованості методами музичного навчання	Знання компонентів змісту музичної освіти	Знання рівнів конструювання змісту музичної освіти	Знання складових компонентів навчального предмета “Музичне мистецтво”	Вибір дидактичних одиниць для моделювання уроку музичного мистецтва
Вимір рівня практичної навченості методами музичного навчання	Вибір ключових знань навчальної програми з музичного мистецтва	Вибір ключових умінь школярів у процесі музичного навчання	Вибір типу уроків музичного мистецтва	Вибір видів діяльності школярів для уроків музичного мистецтва
Діагностика рівня обізнаності щодо методів музичного навчання учнів ЗОШ на уроках музичного мистецтва в процесі педагогічної практики				
Емоційний відгук школярів на музику (використання методів музичного навчання на основі сприймання творів)	Знання емоційних характеристик музики			
	Уміння слухати музичні твори: установка на сприймання, мотивація	Уміння переживати характер музичних образів у творах, що сприймаються	Уміння аналізувати твори, що сприймаються на уроці музичного мистецтва	Уміння оцінювати музичний твір та свій емоційний стан після його сприймання
Діяльнісний (опанування школярами змісту навчальної програми з музичного мистецтва)	Опанування тематичного принципу побудови навчальної програми з музичного мистецтва			
	у процесі музичної діяльності: спів, пластичне інтонування, гра на інструментах	у процесі творчої діяльності: варіювання, імпровізація, інтерпретація, виконання завдань	під час емоційно-ціннісних відносин: музичний твір – учитель – учень	у процесі рефлексії: аналіз учнями особистої діяльності

Рівень сформованості вміння вибору методів музичного навчання студенти демонструють під час виконання навчальних завдань.

Наводимо приклади тестових завдань для студентів IV курсу з “Методики музичного навчання” для модуля “Методи музичного виховання” [2]:

1. Моделювання уроку з музичного мистецтва проходить завдяки: а) добору музичного матеріалу; б) визначення мети уроку; в) структури уроку.

2. Введення ключового знання проходить за типом уроку музичного мистецтва: а) введення в тему; б) поглиблення теми; в) узагальнення теми.

Ключові знання – це: а) знання семестрів; б) знання з музичної грамоти; в) знання з нотної грамоти.

О. Ростовський вважає самостійну роботу одним із основних напрямів професійної підготовки майбутнього вчителя музики [5].

У табл. 3, 4 наведено завдання для самостійної роботи студентів V курсу з навчальної дисципліни “Музична педагогіка”.

Завдання № 1

Ознайомитись, як у таблиці 3 розкрито метод “Забігання уперед та повернення до минулого”. Надайте свій варіант його втілення в основній школі [2].

Таблиця 3

Метод музичного навчання	Клас	Теми шкільної програми з музичного мистецтва	Музичний матеріал
Забіг уперед та повернення до минулого	1-й 2-й	1. Пісня. 2. Куди веде нас пісня?	“Вийди, вийди, Іванку”. Українська народна пісня у фіналі концерту для фортепіано з оркестром П. Чайковського

Завдання № 2

Проаналізувати відповідно до табл. 4, як метод музичної драматургії реалізується в процесі сприймання образів увертюри М. Глінки?

Таблиця 4

Назва методу музичного виховання	Клас	Теми шкільної програми з музичного мистецтва	Музичний матеріал
Метод музичної драматургії	7-й	Музична драматургія	Увертюра до опери М. Глінки “Руслан і Людмила”

Висновки. Таким чином, уміння вибору методів музичного навчання визначаємо як поетапно організовану діяльність професійної підготовки майбутнього вчителя музики. Вона характеризується здібністю створювати конструкції уроків музичного мистецтва, вимірюється рівнем інформованості щодо методів музичного навчання та рівнем їх практичної реалізації в умовах шкільної аудиторії.

Подальшого вивчення потребує питання вибору методів навчання в умовах конструювання змісту мистецької освіти.

Список використаної літератури

1. Беземчук Л.В. Підготовка майбутнього вчителя музики до конструювання змісту мистецької освіти / Л.В. Беземчук // Науковий часопис НПУ імені М. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики : зб. наук. праць / редкол. Н.В. Гузій. – К. : НПУ імені М. Драгоманова, 2012. – Вип. 16 (26). – С. 16–21.
2. Беземчук Л.В. Програма до навчальної дисципліни “Методика музичного виховання” /Л.В. Беземчук, О.М. Лук’янченко. – Х. : Харків. нац. пед. ун-т імені Г. Сковороди, 2011. – 37 с.
3. Колесникова І.В. Формування вмінь вибору методів навчання в процесі загальнонодидактичної підготовки майбутніх вчителів початкових класів : дис. ...кандидата пед. наук : 13.00.09 / Колеснікова Ірина Валентинівна. – К., 2008. – 238 с.
4. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / А.І. Кузьмінський. – К. : Знання, 2005. – 488 с.
5. Ростовський О.Я. Теорія і методика музичної освіти : навч.-метод. посіб. / О.Я. Ростовський. – Тернопіль : Навчальна книга ; Богдан, 2011. – 640 с.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2013.

Беземчук Л.В. Формирование умения выбирать методы обучения как фактор профессиональной подготовки будущих учителей музыкального искусства

В статье рассмотрен вопрос подготовки будущих учителей музыки в контексте содержания конструктивной деятельности. Определены базовые методы музыкального

обучения, критерии и этапы их реализации с точки зрения методической и практической подготовки студентов вуза. Представлены практические и тестовые задания, разработана дидактическая карта конструктивной деятельности для учителей музыкального искусства с учетом формирования умения выбирать методы обучения.

Ключевые слова: метод обучения, выбор методов обучения, конструктивная деятельность, учитель музыкального искусства.

Bezemchuk L. Forming of the ability to select teaching methods as a factor of professional training of future music teachers

Grounded the concept of selecting methods of teaching. Disclosed its contents from: regularities and principles of learning; goals and objectives of the lesson; the content and methods of science in General and specific subject topics. Individually selected educational opportunities to students: age (physical, mental); level of preparedness (training and education); features of the school team. Special attention is given to external conditions; the possibilities of the teachers: their previous experience, knowledge of the typical situations of the learning process. Explains the most effective methods, the level of their theoretical and practical implementation in practice. Analysis of the ability to use certain methods on the lessons of musical art.

The issue of future music teachers training is discussed in the context of the constructive activity content. The basic methods of musical training, criteria and stages of their realization in terms of methodical and practical training of students are determined. The practical learning tasks for students as well as test ones are given.

Based on the scientific literature highlighted two groups of criteria for evaluating ability to choice of methods of musical training. The first group of criteria for analysis of the choice of methods of musical education in the conditions of the student audience defined: dimension degree awareness methods of music education, the practical dimension of the primary level.

The second group of criteria that characterizes the level of awareness of methods of musical training to secondary school students on lessons of musical art in the process of passing students of pedagogical practice. These include: emotional response to music school (the use of methods of musical education for the perception of musical works on the lessons); the militant (Master students curriculum content of musical art based on the theme of its construction).

A special place is independent work of students at pedagogical universities. Presented a challenge for mastering the methods of music teaching in auditornoï work. A didactic map of constructive activity for music teachers is developed regarding the process of forming of the ability to select appropriate teaching methods.

Key words: teaching methods, selection of teaching methods, constructive activity, a music teacher.